

בדיקת פוליגרף לאימות גירסת קורבן

✳ ד"ר אביטל גינתון

מרכיב שני בהגיון התיאורטי שנפגם לעיתים בבדיקות קורבן נעוץ באופן ניסוח השאלות הרצוי. השאלות הרלבנטיות שמספרן מוגבל למדי בשיטת ה-CQT, צריך שתהיינה מוקדשות להיבטים החשובים ביותר מבחינת החקירה נשוא הבדיקה. יתר על כן, מזווית הראייה של הנבדק, קיימת חשיבות רבה לכך ששאלות אלו תהיינה שאלות משמעותיות ביותר מבחינה פסיכולוגית עבורו. יחד עם זאת, ניסוח השאלות צריך להיות בהיר ומאד מזויק וממוקד באופן שלא תוצרנה אי הבנות פוטנציאליות בנוגע לכוונות המונחות מאחורי השאלות. במיוחד יש להמנע מהאפשרות שהמשיב יוכל להשיב באופן שמתממע לשני פנים או שיוותר אצלו עצמו ספק אם השיב אמת או שקר. משום כך, מתמקדות השאלות במעשים ולא בכוונות, מחשבות, רצונות או תחושות שהיו לו.

לעיתים עשויה להיווצר התנגשות בין שני עקרונות הניסוח הללו, והדבר קורה לרוב בבדיקות קורבן. דווקא הדברים שהינם היותר משמעותיים מבחינה פסיכולוגית לקורבן, הינם בתחום הרצונות והתחושות ולא דווקא בתחום המעשים. פעמים רבות הדבר היותר משמעותי אצל קורבן האונס הינו תחושת ההשפלה, אי הרצון וחוסר הישע ולא דווקא מעשה ההתנגדות הפיזית והמאבק, אם היו. יתר על כן, לעיתים קיים קושי להגדיר באופן ממוקד ומזויק את המעשה שמבחין למשל בין אונס לבין מגע מיני ברצון. תוך חיפוש אחר ניסוח שאלה "טובה" שלגביה קיימת מחלוקת ברורה בין גירסת החשוד לגירסת הקורבן, עשוי הבדק להגיע לשאלה שמתייחסת למשל לנקודה - מי פתח את הרכסן במכנסי הנאנסת, היא עצמה או החשוד באונס? בעוד שההבדל בין שתי הגירסאות עשוי להיות חד בנקודה זו, הרי ספק אם מבחינת החוויה הפסיכולוגית מדובר במוקד משמעותי ביותר באירוע.

סיבוך זה בין העקרונות המנחים את הניסוח הטוב והנכון של השאלות, עלול להוביל לקשיים דווקא בזיהוי תלונות שווא, או במילים אחרות, דפוס התגובות של הקורבן המתחזה (דובר השקר), עלול להתקרב יתר על המידה לדפוס המתקבל במקרים הקלאסיים אצל דובר האמת.

הקשיים בבדיקות קורבן צפויים איפוא בין אם הנבדק דובר אמת ובין אם הינו משקר. לקבלת פרספקטיבה מלאה יותר על הקשיים אי אפשר שלא להוסיף את אלה שמקורם בהיבט המוסרי. בדיקת הפוליגרף בדרך כלל הינה חוויה בלתי נעימה, רוויה במתח, חרדות ותחושות התערטלות בפני גורם זר. הקורבן דובר האמת שעבר חוויה טראומטית באירוע עצמו, יכול למצוא עצמו עובר חוויה לא קלה גם במהלך הבדיקה שזורה מלח על פצעיו.

בודקי הפוליגרף מודעים היטב לכך שבדיקת קורבן, במטרה לאושש או להזים את תלונתו/ה, הינה בדיקה קשה, רגישה ומורכבת. קושי מיוחד אנו מוצאים בבדיקת קורבן לאלימות ובכלל זה בולט הדבר אצל קורבנות לאלימות מינית. הבנת המקור לקשיים אלה עשויה לקדם אותנו בהתמודדות עם הנושא.

הקושי בבדיקות הפוליגרף של קורבנות מסוג זה נובע משני מקורות שונים. בראש ובראשונה, קיים קושי הנעוץ בסתירה פנימית בין ההגיון התיאורטי המונח בבסיס מרכיבים משמעותיים של שיטת שאלות הביקורת (CQT) לבין מצבו של קורבן האלימות. המקור האחר לקושי נעוץ במישור המוסרי.

כידוע היכולת להסיק מסקנות בדבר היות הנבדק דובר אמת או שקר על בסיסי בדיקה בשיטת CQT, מושתתת על השוואה בין תגובותיו היחסיות של הנבדק לשאלות מסוגים שונים. על פי גישה תיאורטית, אותה הצגתי בפני חברי איגוד הפוליגרף, הסיבה לתגובות דו-פניאליות המאפשרת הבחנה בין דוברי האמת לדוברי השקר, נשענת על ההנחה כי דוברי השקר ככלל, "יתקועים" מנטאלית וריגשית בנושא הרלבנטי יותר מדוברי האמת, ומתקשים לנתק ולהעביר את הקשב שלהם לנושאים אחרים. ניתן למנות מספר סיבות אפשריות לתופעה זו ואולם, אין ספק כי אחת החשובות, אם לא המרכזיות שבהן, הינה העובדה כי החשוד האשם "הקלאסי" (הגנב, השודד, הרוצח וכו') שמתכוון לשקר בבדיקה, הינו אדם שעבר באופן ממשי את החוויה המוכחשת על ידו. לדובר שקר זה יש זכרון ממשי של האירוע הכולל פרטים ותחושות הקושרים אותו בעבותות מנטאליות וריגשיות לאירוע אותו הוא מנסה להסתיר.

לא כך הדבר לגבי החשוד החף, במקרים "הקלאסיים". עבור נבדק זה שלא היה כלל מעורב באירוע, החשד והשאלות יהיו מפחידים ככל שיהיו, אינם מעלים זכרונות של ממש מהאירוע, שכן עבורו האירוע כלל לא התקיים. הבדל זה עומד בבסיס ההנחה כי מעבר לשונות הבין-אישית, דובר השקר יהיה צמוד מנטאלית וריגשית לנושא הרלבנטי יותר מדובר האמת, והדבר יבוא לידי ביטוי בתגובותיו היחסיות לסוגי השאלות השונים.

ברור לעין כל, כי עד כמה שהדבר נוגע לבדיקת קורבן, הכלל מתהפך על פיו. דווקא הקורבן דובר האמת הוא שחווה חוויה ממשיית מלאת פרטים וריגושים ואילו קורבן הדמה, מגיש תלונת השווא, שמשקר בבדיקת הפוליגרף, אינו נושא עימו בעולמו הנפשי זכרון חווייתי. ממשי, הקשור ישירות לשאלות הרלבנטיות. עובדה זו, עלולה לגרום לכך שדפוס תגובותיו של הקורבן דובר האמת, לסוגי השאלות השונים, ייטה לדפוס המתקבל במקרים הקלאסיים, מדובר השקר דווקא.

על רקע זה נשאלת השאלה מה ההצדקה להעביר אותו מנת סבל נוספת והאם התועלת שמופקת מכך אינה פחותה מהנוק שנוסף לקורבן. דילמה זו מקבלת יתר תוקף בבראנו לדון באמצעים שרצוי לנקוט כדי להתמודד עם הסכנות המקצועיות הכרוכות בבדיקות קורבן.

כלל ידוע הוא, שבמקום בו צפויה סכנה גבוהה מהרגיל ל-FALSE POSITIVE, ראוי שהבודק "יעמיק" בשיחת "הרקע" ו"יכה" על תחום הביקורות באמצעים שונים. אולם, דווקא התנהגות מקצועית זו שהפעלתה נועדה לצמצם את הסיכון אליה נחשף קורבן אמיתי, עלולה להוביל לתחושות אי נוחות וליצור בו פגיעה רגשית מעבר לפגיעה הצפויה בבדיקה שמהלכה רגיל.

החיפוש אחר שביל הזהב מוביל אותנו לאמוץ מספר צעדים, חלקם נוגעים למהלך הבדיקה ואופן ניהולה וחלקם להתייחסות כוללת באשר לעצם קיומה. מפאת קוצר היריעה במאמר זה אסתפק בציון שני צעדים מומלצים, אחד מכל היבט.

צעד מרכזי הינו שימוש בטכניקה של "בדיקות הצהרה כתובה". יתרונה טמון ביכולת לנסח שאלות הנוגעות באפשרות שהנבדק משקר או דובר אמת מבלי להשתמש מילולית ונקודתית במילים או משפטים הנושאים בחובם מטען אמוציונאלי עז. בכך, מוקטן הקשר האסוציאטיבי לאירוע הטראומתי של הקורבן דובר האמת ומתאפשר שחרור קשב יחסי לתחומים אחרים. בנוסף, מאפשרת טכניקה זו גם התייחסות סבירה לתחומים יותר משמעותיים בחוויה הפסיכולוגית של הנבדק מאשר מתאפשר ע"י ניסוח סביב היבט ספציפי ממוקד אך מרוחק ממרכז החוויה. בכך ניתן איפוא, מענה מסויים לשתי הנקודות שמהוות מוקד קושי על רקע הסתירה בין ההגיון התיאורטי של שיטת הבדיקה לבין מצבו של נבדק קורבן. חשוב לציין כי השימוש בשיטת בדיקה זו מקטינה את הצורך להוסיף מועקה ופגיעה רגשית בנבדק עקב העמקת החיטוט בתחומי הרקע, מבלי לסכן יתר על המידה את תוצאות הבדיקה.

בהיבט אחר שקשור יותר למדיניות הפעלת הבדיקות, מומלץ ברוב המקרים לא לערוך בדיקת פוליגרף לקורבן מבלי לבדוק חשוד ספציפי. כלומר, יש לחתור לעריכת בדיקות פוליגרף לשני הצדדים באופן בלתי תלוי בתוצאות אחת מהבדיקות. תוצאות הבדיקות, שרצוי להצליב ביניהן, ישמשו בסיס איתן לקבלת החלטות אך ורק אם הן תואמות זו את זו ובכך מקטינות מאד את סכויי הטעות. במקרים בהם אין חשוד ספציפי בנמצא רצוי לשקול שבע פעמים את התועלת שבעריכת בדיקה, לאור הסיכונים וההיבטים המוסריים הכרוכים בה.

השיקולים השונים שהובאו כאן במשורה, צריכים להכתיב מדיניות ועקרונות הפעלה מיוחדים התחום בבדיקות הקורבן, שעיקרן נקיטת משנה זהירות ואחריות.

מאמר זה משקף הרצאה בנושא שנשא המחבר בפני האיגוד באחד המפגשים בשנה האחרונה, והינו מושתת על קטע מעבודה רבת היקף שנכתבה על ידו ב-1993 באוניברסיטת הרווארד.

* המחבר משמש כיום בראש יחידת [REDACTED] הפסיכולוגיה של משטרת ישראל, בעבר היה ראש מדור התנהגות במז"פ.